

EEN BLIK ACHTER DE SCHERMEN

Terwijl alle ogen op China en de rest van Zuid- en Oost-Azië zijn gericht, vinden ook in zwart Afrika opvallende ontwikkelingen in de landbouw plaats. De uitdagingen waarmee Afrikaanse boeren kampen, verschillen maar weinig van de onze. We kunnen leren van elkaars ervaringen. – Jacques Van Outryve

Afrika kent een ware bevolkings-explosie. In zwart Afrika, ook wel Sub-Saharisch Afrika genoemd omdat het zich onder de Sahara bevindt, groeit de bevolking het snelst. De regio telt de jongste bevolking ter wereld. Tegen 2050 zal zwart Afrika met 1,7 miljard mensen de tweede meest bevolkte regio zijn na Zuid-Azië (China, India). Nigeria telt bijna nu 180 miljoen inwoners. Dat is meer dan Rusland en bijna evenveel als Brazilië. Het land stevent af op een bevolking van 250 miljoen mensen. In Oeganda zal de bevolking in 25 jaar tijd verdubbelen van 35 miljoen tot 70 miljoen mensen ... Opvallend is dat de bevolking op het Afrikaanse platteland nog met 30% zal toenemen terwijl elders in de wereld de plattelandsbevolking sterk tot zeer sterk zal afnemen. Dat betekent ook dat jongeren in Afrika niet

enkel in de steden maar ook op het platteland naar een toekomst op zoek zullen gaan. Zal de Afrikaanse landbouw deze opportuniteit grijpen? De ontwikkelingen in Afrika vinden plaats in een periode dat middellange- en langetermijnvooruitzichten op de landbouwmarkten gunstig zijn en Afrika steeds meer wordt erkend als plaats waar zich de wereldreserve van de landbouwproductie bevindt. In Afrika is wat landbouw betreft nog veel mogelijk. Chinezen en andere Zuid- en Oost-Aziaten zijn zich daar goed van bewust. Ze zijn al enige tijd in Afrika geland om de opgang van de Afrikaanse landbouw naar hun hand te zetten. In de meeste Afrikaanse landen heerst, niettegenstaande die grote landbouwreserve, nog honger. Een groot gedeelte van de bevolking is ondervoed. Er is geen

voedselzekerheid. Voedsel is niet overal economisch of fysisch beschikbaar. De landen moeten voedingsmiddelen invoeren en zijn vaak bij humanitaire crisissen afhankelijk van voedselhulp. De ondervoeding vereist een zware tol al steekt ook verkeerde voeding (*malnutrition*) en obesitas steeds meer de kop op. Wij waren onlangs op bezoek in Kenia en Oeganda en kregen er een blik achter de schermen van de Afrikaanse landbouw. Kenia wordt wel eens de bakermat van de mens genoemd, maar de landbouw is daar niet ontstaan. Die is ontstaan in het Midden-Oosten, waar het huidige Syrië ligt. Onze voorouders waren al uit Afrika vertrokken toen zij de landbouw hebben ontdekt. Zou dat een reden kunnen zijn waarom de landbouw in Afrika is achtergebleven? Afrikanen moeten geen wintervoorraden inslaan, dus waarom zou-

den ze meer produceren dan ze zelf strikt nodig hebben? Oeganda wordt de parel van Afrika genoemd omdat het maar weinig veranderingen heeft ondergaan. We waren in Afrika op uitnodiging van Trias (Oeganda) en Agriterra (Kenia). In Kenia voerden we namens IFAJ, de internationale vereniging van landbouwjournalisten, het woord op de Meshaconferentie van Afrikaanse landbouw- en wetenschapsjournalisten. De conferentie ging over de verspreiding van wetenschappelijke resultaten. Iedereen erkent dat Afrika dankzij samenwerking met gerenommeerde universiteiten en financiële steun van ontwikkelde landen de jongste jaren uitstekende onderzoeksinstellingen heeft uitgebouwd ook inzake landbouw. Maar het oordeel is onverbid-

boerenleiders staan zij in. Denk aan Olivia Mugisa die op Agriflanders werd uitgeroepen tot schoonste boerin van Trias. Boeren en boerinnen moeten elkaar aansporen om zich te verenigen en meerwaarde te creëren, gezamenlijk producten aan te kopen en te verkopen en machtig te staan tegen andere schakels in de keten en de politiek. Het is hier niet anders dan in Afrika. Dat maakt mijn verhaal over zwart Afrika zo herkenbaar.

Geschiedenis

Om de diversiteit van de landbouw in Afrika te begrijpen kan je niet om de geschiedenis en de geografie heen. Ook dat is in Europa niet anders. Neem nu de verschillen tussen Oeganda en Kenia. Oeganda is in tegenstelling tot Kenia

gebleven. In Kenia daarentegen namen de Britten alle gezag in hun kolonie over en werden kolonisten uit Groot-Brittannië en Zuid-Afrika aangezocht om op grote bedrijven aan landbouw te doen zoals in Rhodesië, het huidige Zimbabwe. In de jaren 50 hadden die bedrijven al 50 koeien en meer. De boter en andere producten zoals koffie en thee waren voor export naar het moederland bestemd. Na de onafhankelijkheid in 1963 werden de gronden van deze grote bedrijven door de families van de nieuwe heersers opgekocht. Zo is de huidige president Uhuru Kenyatta, zoon van de eerste president Jomo Kenyatta, een van de rijkste mannen van het land, naast gewezen presidenten zoals Daniel Moi. Hun families zijn ook nu nog actief in de landbouw en de

.....

Onze voorouders waren al uit Afrika vertrokken toen zij de landbouw hebben ontdekt.

.....

delijk. Welvaart van landen zoals Kenia en Oeganda wordt geblokkeerd omdat er geen doorstroming is van de resultaten van het onderzoek naar de praktijk. Het blijft in de ivoren torens hangen. 'Research without communication is waste' staat te lezen op het visitekaartje van een van mijn Afrikaanse collega's. Onderzoek zonder communicatie is verspilling. Dat geldt niet alleen voor Afrika. Dries Roebroek (IITA), die het verderop in dit dossier (zie p. 44) nog over zijn onderzoek heeft, is niet de enige die ons zal wijzen op de belangrijke rol van plaatselijke boerenorganisaties in de landbouwvoorlichting. "Wij leggen veldproeven aan. De plaatselijke boerenorganisaties organiseren bezoeken en workshops. Per platform van proefvelden wordt een ervaren *master farmer* of meesterboer aangesteld die wordt getraind en gecoacht om zelf de uitleg te geven. Boeren overtuigen boeren. Boerengroepen die proefvelden bezoeken onder leiding van een *master farmer* zijn de beste manier om hier in Afrika aan voorlichting te doen." De oprichting en versterking van dergelijke plaatselijke boeren- en boerinnengroepen is precies wat Trias en Agriterra, beiden ngo's met wortels in de landbouw, in Afrika doen. Ook voor de opleiding van

1 Morrison Rwakakamba (AFT) in gesprek met Paul Allertz (Trias) over de uitdagingen voor de Oegandese landbouw. Afrika zal Afrika voeden. 2 Stella Grace Lutalo (Pelum) vindt dat de kleinschalige landbouw moet kunnen uitbreiden of duurzaam intensiveren. 3 en 4 Augustine Mwendya (Unffe) heeft het moeilijk om te communiceren met de 2 miljoen leden van zijn deelorganisaties.

nooit een kroonkolonie van Groot-Brittannië geweest. Het land is tot zijn onafhankelijkheid in 1962 een protectoraat gebleven waar de 5 autochtone koningen hun gezag konden blijven uitoefenen en de 54 talen levendig bleven. Het waren inheemse boeren die Oeganda uitbouwden tot een van 's werelds belangrijkste katoenproducenten van die tijd. De landbouw in Oeganda is dan ook eerder kleinschalig

verwerkende industrie. De ene als grote zuivelproducent met Brookside Dairy, waar Danone zich onlangs inkocht, de andere als een van de grootste theeproducenten van het land. Terug nu naar Oeganda waar de landbouw in de jaren 80 van vorige eeuw sterk werd geliberaliseerd als gevolg van de *Washington Consensus*, een tienstappenplan waartoe het land door het IMF en de

Wereldbank werd gedwongen. "Sindsdien is het met de Oegandese landbouw bergaf gegaan", zegt Morrison Rwakakamba van de onafhankelijke denktank *Agency for Transformation* (AFT, www.agencyft.org). Hij staat bekend als een landbouwadviseur van president Yoweri Museveni, al spaart hij tegenover ons zijn kritiek op het landbouwbeleid niet. "Vroeger zorgde de boerin op het kleinschalige landbouwbedrijf voor het voedsel dat nodig is voor de familie en teelde de man een *cash crop*, een gewas dat op de markt kon worden verkocht zoals katoen, koffie, cacao of maïs. Sinds de liberalisatie is die *cash crop* op het bedrijf grotendeels verdwenen."

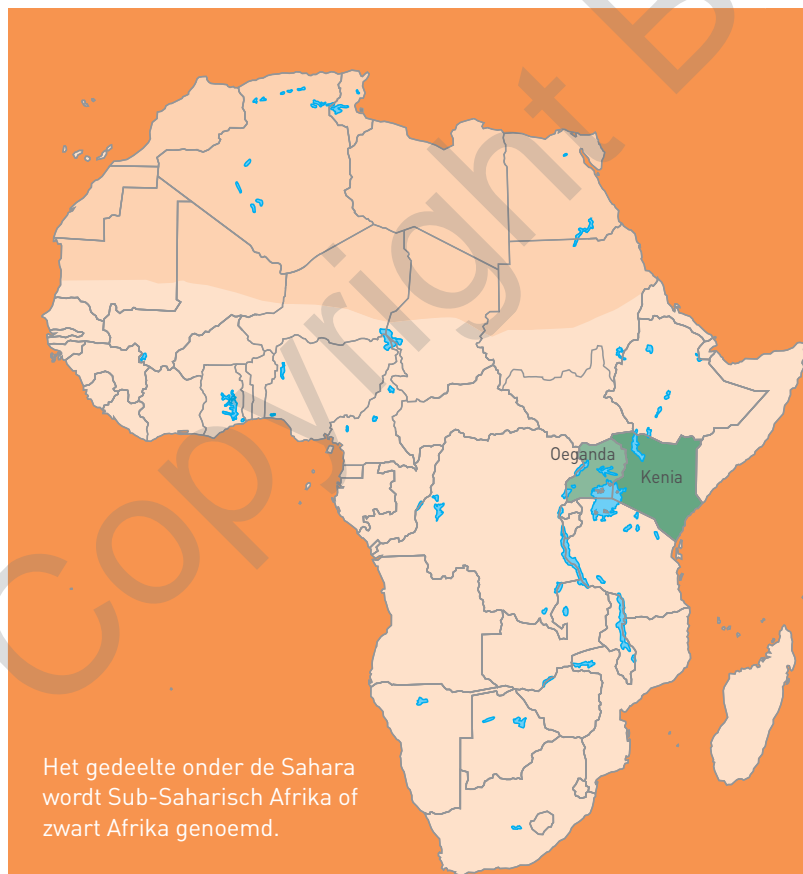
Rwakakamba merkt op: "75% van de Oegandese bevolking is betrokken bij de landbouw. Die landbouw maakt echter slechts 21% meer uit van het bruto nationaal product van het land. Dat was voor de liberalisering meer dan 50%. Er is dus een probleem. Die landbouw is niet efficiënt." President Museveni stelde het in september nog scherper tegenover Afrikaanse leiders: "De VS slaagt erin

met 2% van de bevolking een heel continent te voeden. In Afrika is 75% van de bevolking betrokken bij de landbouw en wij struikelen nog steeds over voedselzekerheid." Luie boeren moeten er volgens Museveni onverbiddelijk uit. Maar er is wel meer nodig dan boeren om voedselzekerheid veilig te stellen en dat weet Museveni ook: investeringskredieten, infrastructuur en aangepaste technologie om er maar enkele te noemen. Ik zou ze gaandeweg op reis allemaal ontdekken. Het ontbreekt Afrika immers niet aan studies over voedselzekerheid. Het is de praktijk die niet volgt.

Voorlichting moet niet gratis

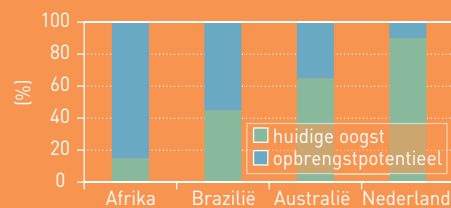
Ook de overheden volgen niet. Steun van de Oegandese overheid is er omzeggens niet, integendeel, de president had een btw-tarief van 19% gepland op alle toeleveringsproducten voor de landbouw. Maar dat was buiten de landbouworganisatie *Uganda National Farmers Federation* (Unffe) gerekend. Die kon het parlement overtuigen van het feit dat die prijsverhoging van meststoffen, zaaizaden en

gewasbeschermingsmiddelen ervoor zou zorgen dat er juist minder van zou worden gebruikt waardoor de producties zouden afnemen. Unffe haalde op de valreep haar slag thuis. Augustine Mwendya, algemeen secretaris van de Oegandese boerenbond, was een tevreden man toen we hem in zijn kantoor in Kampala ontmoetten. Met zijn staf van 8 personen speelde hij het klaar om het parlement te overtuigen geen nieuwe btw in te voeren. Ook in Afrika steunt belangenverdediging op degelijk studiewerk. Unffe is van onderuit opgebouwd. Landbouwers verenigen zich per gemeente, per *sub county* en per district. De federatie bestaat uit 76 zelfstandige districtsorganisaties, sectororganisaties en een aantal toeleverings- en verwerkende bedrijven die nauwe banden hebben met de georganiseerde landbouwsector. En ja, ook Augustine Mwendya is evenals Morrison Rwakakamba niet te spreken over de werking van de officiële landbouwvoorlichtingsdienst *National Agricultural Advisory Services* (NAAS) die wel een prachtig gebouw betreft in Kampala,

BLIK OP AFRIKA

In Afrika zijn er mogelijkheden om de landbouwproductie op te drijven. De grond is er onderbenut en er is nog ruimte voor opbrengstverhoging met de huidige gewassen (figuur 1). Afrika zal op de eerste plaats het eigen continent voeden. Dat zal eveneens op een duurzame manier moeten gebeuren met respect voor het Afrikaanse milieu en met efficiënt gebruik van de schaarse natuurlijke hulpbronnen. Afrika kent geen winters, heeft meerdere teeltseizoenen per jaar maar krijgt nu al af te maken met de gevolgen van de klimaatverandering, die er al sterk voelbaar is. De grote uitdaging voor het welslagen van de Afrikaanse landbouw ligt bij de politiek, maar ook bij de georganiseerde landbouw.

Figuur 1 Productiepotentieel in verschillende landen en regio's - Bron: FAO

maar waarvan de boeren nog maar weinig hebben gezien. De werkzaamheden van de NAAS zijn inmiddels opgeschort door de president. Hij besliste om het leger in te schakelen voor de landbouwvoorlichting. Soldaten zouden de beloofde gratis koffiëplantjes wel tot op de landbouwbedrijven brengen en de boeren de nodige richtlijnen geven. In Oeganda, net als in Rwanda, is het leger nooit veraf. Dat is niet het geval in Kenia dat, gelet op de dreiging van extremisten aan zijn grenzen met Somalië en Ethiopië, best een beter leger zou kunnen gebruiken. Het moet een beroep doen op Oeganda. Meteen legt Morrison de vinger op de wonde wat de landbouwvoorlichting betreft: "Het mag of moet niet altijd gratis zijn!" President Museveni die koffiëboeren gratis nieuw plantgoed beloofde, heeft bij de opening van een nieuwe melkfabriek nu ook aan de melkleveraars een stamboekkoe beloofd. Hoe die bij de veehouders zal geraken, is niet duidelijk. Rwakamba trekt de methode in twijfel. Het is geen duurzaam beleid. Boeren die hun lot willen verbeteren moeten er iets voor doen. Het mag niet allemaal gratis zijn. Paul Allertz, directeur van Trias Oeganda, beaamt de stelling. Met het ERI-programma (*Enabling Rural Innovation*) leert de Belgische ngo Trias boeren en boerinnen zelf in kleine groep op zoek te gaan naar innovatie. Rwakamba verwijst op zijn beurt naar *Bukonzo Joint Cooperative* in Kyarumba (district Kasese) met 4000 leden die de leden laat betalen voor financieel advies. De coöperatie richtte reeds 76 zelfhulpgroepen op van boeren en boerinnen die hun situatie willen verbeteren, meerwaarde creëren en ketenoverleg plegen. 75% van de leden zijn boerinnen. Dit initiatief zit op dezelfde lijn van wat Trias in Afrika doet. Op de vraag of lokale radio's niet kunnen worden ingeschakeld voor landbouwvoorlichting zegt Morrison dat Oeganda 250 FM-radiostations telt. Die zenden uit in de lokale taal. Ervaren lokale boeren moeten daar gebruik van maken om hun ervaringen te delen. Ook de gsm is wijd verspreid. Daarmee kunnen marktberichten, korte technische boodschappen worden verstuurd, zelfs koeien worden opgevolgd met de Keniaanse app iCow. We vragen Morrison Rwakamba nog naar de houding van de overheid tegenover ggo's, genetisch gewijzigde gewassen, want de houding van de meeste Afrikaanse landen is op zijn minst gezegd

1 Boeren van Nyamahasa (Oeganda) hebben zich in een coöperatie verenigd waardoor zij per teeltseizoen gezamenlijk 500 ton maïs kunnen verkopen. Zo komen zij in aanmerking voor voedselhulpverleningen aan Zuid-Soedan. **2** Vooraleer de vracht vertrekt wordt elke zak in het bijzijn van de boer gewogen. Er zijn 2 oogsten per jaar. De prijzen kunnen schommelen van 350 UGX/kg (0,11 euro) tot 1000 UGX/kg (0,30 euro) tegen het einde van het seizoen omdat er onvoldoende opslagruimte is.

onduidelijk. In principe zijn ggo's in de meeste Afrikaanse landen verboden, maar de onderzoeksinstituten ontwikkelen zelf genetisch gewijzigde gewassen zoals met ijzer verrijkte sorghum in Kenia. Oeganda en andere landen hebben een verbod uitgevaardigd maar hebben nog geen ggo-kaderwetgeving opge maakt mocht er ooit van toelating sprake zijn. Inmiddels gelooft niemand dat in Oeganda geen ggo-katoen en in Kenia geen ggo-soja worden geteeld. Volgens Morrison heeft Oeganda nochtans geen ggo's nodig, want 60% van de bruikbare landbouwgrond is benut. Er is nog ruimte genoeg voor de traditionele landbouw om uit te breiden zonder een beroep te

moeten doen op ggo's om de productie te verhogen. Op de vraag wat Oeganda van Europa verwacht, verwijst men het recent hernieuwde Europees Economisch Partnerschap met de *East African Community* (EAC). Dat is een vrijhandelsakkoord voor Afrikaanse producten op de Europese markt. "Maar de producten moeten aan de Europese kwaliteitsnormen voldoen!", merkt Rwakamba laconiek op. "En dat is vaak onmogelijk. Vandaar dat wij ons beter zouden toeleggen op de Afrikaanse markt. Die groeit in sneltreinvaart. Buurlanden zoals Zuid-Soedan en DR Congo zijn belangrijke afzetmarkten. Zij zijn voor ons belangrijker dan Europa." Op de

vraag of ze even betrouwbaar zijn wil Morrison niet antwoorden, maar hij gelooft in eigen kunnen. "Afrika zal Afrika voeden. Laat ons op de eerste plaats *staple food* of basisvoedsel verbouwen. Waarom zou Europa basisvoedsel uit Afrika willen invoeren? Afrika moet in de eerste plaats voor zijn eigen voedselzekerheid instaan."

Voedsel en voedselveiligheid

Oeganda heeft een zeer liberaal landbouwbeleid. In Tanzania is de landbouw zeer strikt door de overheid geregeld. In Kenia bevindt het landbouwbeleid zich ergens tussen beide politieke keuzes in. Oeganda, Tanzania, Kenia hebben samen met Rwanda en Burundi de *East African Community* (EAC, www.eac.int) opgericht. Uiteindelijk willen zij tot een gemeenschappelijk vrije markt komen met gelijke kwaliteitsnormen, op termijn zelfs met een eigen munt. Dat is niet eenvoudig met zo'n verschillende visie op economie en landbouw.

Van de *African Union* (www.au.int) maken 54, of bijna alle Afrikaanse landen, deel uit. De Unie heeft eigen instellingen, een hof van justitie, een centrale bank en een investeringsbank. Het is op het eerste gezicht een kopie van de Europese Unie. Landbouwcommissaris van de Afrikaanse Unie is Rhoda Peace Tumusiime. Zij legde onlangs de nadruk, niet zozeer op voedselzekerheid, maar op gezonde voeding. Afrikanen eten eenzijdig en dus ongezond. Elke dag eten ze meermaals een droge bananenpap (*matoke*) of maïspap (*ugali*) en in verhouding weinig fruit en groenten. Het is goedkoop en gemakkelijk te bereiden. Ook ander voedsel is meestal zetmeelrijk zoals lorse aardappelen (onze gewone aardappel), cassave, zoete aardappelen en yam. Veel voedsel wordt ook nog eens in olie gebakken vooraleer het op tafel komt. Stella Grace Lutalo, coördinator van Pelum in Oeganda, spoort de kleinschalige landbouw onder meer aan opnieuw meer inheemse gewassen te telen. Op deze manier wordt de voeding meer gevarieerd. De consument op markten en in restaurants vragen naar oude maïs- en yamrassen, Limabonen, zwarte pruimen en ander inheemse groenten en fruit. Pelum (*Participatory Ecological Land Use Management*) wil die oude gewassen terug in omloop brengen, met inbegrip van de oude recepten. Er wordt jaarlijks een *Food Fair* georganiseerd om de

consumenten de oude smaken en de geuren opnieuw te leren kennen. Deze oude gewassen kunnen pas opnieuw worden geteeld wanneer zaden beschikbaar zijn. Kleinschalige landbouwbedrijven worden aangespoord om zaaizaden te telen.

Pelum (www.pelumuganda.org) is een platform van internationale en lokale ngo's die zich inzetten voor een duurzame kleinschalige landbouw. Het platform is actief in 10 Afrikaanse landen. In Oeganda telt Pelum 52 leden waaronder de Belgische ngo's Trias en Vredeseilanden. *Best practices* worden met elkaar gedeeld, onder meer over aanpassing aan de klimaatverandering, bio-intensieve landbouw, marktontwikkeling en -informatie, exportmarkten, toegevoegde waarde, voedselverliezen, toegang tot landbouwkrediet, beschikbaarheid van zaaizaden (*seed security*), dus ook van die inheemse gewassen. Dit alles toegespitst op de kleinschalige Oegandese landbouw.

Elke ngo brengt zijn expertise in. Het is op de eerste plaats de bedoeling dat de kleinschalige landbouwbedrijven van enkele *acres* naast bestaanslandbouw ook voor de markt gaan produceren.

Sommige onder hen zijn reeds commerciële bedrijven geworden. Zij worden in zogenaamde *marketing export teams* samengebracht om vertrouwd te geraken met markten in het buitenland. Pelum houdt zich tot slot ook met belangenverdediging bezig, *lobbying* genoemd. Bijvoorbeeld met de plaats van een duurzame kleinschalige landbouw in de *East African Community* (EAC).

Voedselveiligheid

Wie de vele informele of illegale markten in Afrika ziet waar allerhande voedingsproducten, ook gesneden groenten, zuivel- en vleeswaren, worden verhandeld stelt zich ongetwijfeld vragen over voedselveiligheid. Uit verzamelde resultaten van 25 studies over illegale markten in Afrika is gebleken dat strenge normen en controles zware gevolgen zouden hebben voor het inkomen van miljoenen Afrikanen die van deze markten leven. Deze informele markten, ook 'natte' markten genoemd omdat er soms het een en ander druipet, zijn niet enkel van vitaal belang voor de vele kleinschalige landbouwbedrijven maar ook voor de voedselzekerheid van een groot gedeelte van de bevolking die zich het voedsel in

1 en 2 De informele markten langs de straat hebben een belangrijke functie. Strenge voedselveiligheidsnormen toepassen zou de markten ontwrichten en meer hongersnood en ondervoeding veroorzaken. 3 en 4 De gsm en de lokale radio zijn belangrijke communicatiemiddelen in Afrika, ook in de landbouw. Overal, ook in Masaigebied, staan stalletjes met zonne-energie om de gsm op te laden en air time of beltijd bij te kopen.

Afrikaanse supermarkten niet kan veroorloven.

Meer dan 80% van de Afrikaanse vleesproductie wordt naar verluidt via deze illegale markten verhandeld. Dat is dus heel wat!

“Het is nochtans juist dat maag- en darmziektes als gevolg van onveilig voedsel in Afrika vele slachtoffers maakt, zelfs dodelijke. Maar normen inzake voedselveiligheid die ontwikkeld werden in welvarende landen voor grote bedrijven zomaar overplanten naar Afrikaanse toestanden zal de honger en de armoede in Afrika nog doen toenemen”, zegt Delia Grace, programmaleider voor voedselveiligheid en zoönoses van het *International Livestock Research Institute* (ILRI, www.ilri.org) die het onderzoek uitvoerde. Reizigers uit ontwikkelde landen met strenge voedselveiligheidsnormen wordt

.....

Het ontbreekt Afrika niet aan studies over voedselzekerheid. Het is de praktijk die niet volgt.

.....

aangeraden van voedingsmiddelen op markten af te blijven, van alle rauwe groenten en fruit, water en voedingsmiddelen die met water in aanmerking zijn gekomen ook trouwens!

Uitdagingen samengevat

Niemand schetste de uitdagingen van de Oegandese landbouw, en bij uitbreiding de Afrikaanse landbouw, beter dan Bulasto Byabakama, *district production officer* in Masindi. We werden er ontvangen door Isingoma Wilson Mujimba, de voorzitter van de districtsraad. Hij is een zogenaamde LC5 (*Local Council* niveau 5), de hoogste politieke rang na de regering in Kampala. Deze politici hebben een grote autonomie om hun district te besturen. Zij kunnen de landbouw dan ook een flinke duw in de rug geven. Maar het blijven politici. Isingoma is vriend aan huis bij de *Masindi District Farmers Association* (Madfa) die door Trias wordt gesteund en waarvan Olivia Mugisa bestuurslid is. Maar het was zijn landbouwmedewerker die de uitdagingen van de landbouw in kaart bracht. Na een lofzang op de Oegandese landbouw, die eindigde met de woorden “Alle Afrikaanse gewassen kunnen hier worden geteeld”, kwamen de

1 De coöperatieve melkfabriek Ndumberi Farmers Dairy in Kiumba (Kenia) heeft 1300 actieve leden die 17.000 l melk per dag leveren via 15 verzamelcentra. Gichane is de grootste leveraar met 30 koeien. Zij worden driemaal per dag gemolken door 3 melkers. Hij heeft nog een zeug, enkele Vlaamse reuzen en groenten. Een melkmachine staat op het verlanglijstje. 2 Joan Njau is verantwoordelijk voor de melkaanvoer en de voorlichting. We vragen haar naar de melkprijs van de dag. Die bedroeg in oktober 34 KES/l (0,33 euro). De melk wordt deels verwerkt tot yoghurt in een Packo-installatie. De overige melk wordt doorverkocht, onder meer aan Brookside Dairy van de familie Kenyatta. 3 Een RMO rijdt door de drukke Keniaanse hoofdstad waar jongeren met hun mototaxi (boda boda) passagiers ronselen.

uitdagingen in beeld. Er is dringend nood aan een degelijke landbouwvoorlichting. Er is dringend nood aan microkapitaal voor kleine investeringen in klein mechanisch materiaal. Het kan niet zijn dat de schoffel en het kapmes de enige landbouwtuigen blijven op het kleinschalige landbouwbedrijf. We vragen naar de rente op kredietverlening. Die bedraagt bij de private bankinstellingen maar ook bij Sacco, de financiële instelling van Madfa, 20%! Aan een dergelijke rente worden vele investeringen – hoe klein ook – afgeblazen. De sector moet toegang hebben tot nieuwe technologieën zoals hybride zaden, meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen. *Masindi Seed Company*

van Madfa veredelt, produceert, trieert en verkoopt hybridezaden. Voor de ledenboeren die deze zaden produceren is dat een welgekomen meerwaarde op het bedrijf. Het is een vorm van meerwaardecreatie, zo ook de verkoop van maïsbloem in plaats van maïs. Met de bloem kan meer worden verdiend. De sector moet tot slot meer oog hebben voor marketing en marktinformatie. En jongeren moeten beter aan de bak komen want zij dreigen zich van de landbouw af te keren. Vele jongeren willen de landbouwtraditie van hun ouders niet verder zetten. Zij willen op een andere manier aan landbouw doen. De vraag is of Afrika daar wel klaar voor is? ■

THUIS OP WERELDMARKTEN

Afrikaanse landen zijn partners op de wereldmarkt met thee, koffie, suiker, tropisch fruit, plantaardige olie, boontjes, uien, snijbloemen en vis. Over de sociale en milieueffecten bestaan beklijvende tv-documentaires. Wij zochten ook de andere kant van het verhaal op. – Jacques Van Ouytrive

Bovenstaande foto werd genomen in Oeganda op de weg van Kampala naar Jinja, waar de Nijl ontspringt. Op de achtergrond staat suikerriet in bloei. Het had al gekapt moeten zijn, maar gelet op de wereldmarktprijzen voor suiker is men minder gehaast om te oogsten. Op de voorgrond zijn theeplukkers in de weer. Om de 14 dagen moeten alle struiken worden geplukt. In het droge seizoen is dat om de 3 weken. Dat zorgt voor een helse arbeidsorganisatie. Monoculturen in het landschap is niet typisch Afrikaans. Overal in de wereld, ook in Europa, vind je concentratie van teelten. In Afrika kan het gaan om ananas, thee, koffie, rijst, suikerriet, soja, graan, palm, uien, noten, wijnbouw, appel en peer, kiwi's, (snij)maïs, rundvlees, melk of zelfs varkens en kippen. In de VS gaat men er prat op en wordt een stad aangeprezen en toeristisch uitgebaat als centrum van een of andere teelt, te

.....
Monoculturen in het landschap is niet typisch Afrikaans.
.....

vergelijken met 'Meulebeke preigemeente'. De concentratie heeft te maken met ligging, grond, klimaat, verleden, kennis, nabijheid van verwerking en logistiek en beschikbaarheid van geschoolde arbeid. Het is voor deze laatste factoren niet altijd duidelijk wie of wat er nu eerst was. Het is opvallend dat het in deze concentratiegebieden om een mengeling van grote, zeer grote en kleinschalige bedrijven gaat. Zij concurreren met elkaar, maar ze werken ook samen. Ze hebben elkaar nodig en profiteren samen van de voordelen. Voor zolang het duurt? Kleine bedrijven werken in dergelijke gebieden samen om een specifieke

kwaliteit te leveren en/of een meerwaarde te creëren waaruit zij concurrentieel voordeel putten. Het is in Afrika niet anders dan hier.

Groot en klein

Jane Ngige, CEO van Kenya Flower Council, vertelt ons dat Kenya 120.000 ton snijbloemen per jaar uitvoert. Zowat 65% is voor de Europese markt bestemd. De productie ligt geconcentreerd rond het meer van Naivasha in Nakuru County. Er zijn 150 grote bedrijven van gemiddeld 22 ha. Het grootste bedrijf is Oserian Flowers (www.oserian.com). Begonnen in 1969 als groentebedrijf met 5 ha en 6 werknemers is het bedrijf in 1982 als eerste van de streek overgestapt op snijbloemen. Vandaag produceert Oserian Flowers op 200 ha snijrozen. Oserian is Fairtrade-gecertificeerd en dus sociaal gelegitimeerd. Het heeft zelfs een voetbalclub die in eerste klasse speelt. De

Keniaanse bloementeel telt ook 2000 kleinschalige bedrijven. Volgens Ngige zouden 2 miljoen Keniaanse gezinnen rechtstreeks of onrechtstreeks van de sector leven. Ngige is een tevreden vrouw. Daags voor ons gesprek werd op de valreep het EPA met de EU afgesloten. EPA is het *European Partnership Agreement* dat Europa met zijn gewezen koloniën afsluit, ook met de *East African Community* (EAC). Dat zijn Kenia, Oeganda, Tanzania, Rwanda en Burundi. Bloemen, net als andere landbouw- en voedingsproducten, kunnen hierdoor verder zonder heffing en quotavrij in de EU worden ingevoerd.

De teelt van snijbloemen in Kenia is van vrij recente datum. Het waren en het zijn nog altijd hoofdzakelijk Nederlanders die de teelt opzetten. Vaak zijn het tuinders die ook in Nederland een bedrijf hebben en van afwisseling houden.

Kwaliteit zichtbaar maken

In tegenstelling tot snijbloemen werden de teelten koffie en thee al tijdens het koloniale tijdperk geïntroduceerd. Thee kwam uit Indië. Koffie kwam uit buurland Ethiopië, waar hij ook inheems is. De belangrijkste koffie- en theeteeltgebieden in Kenia liggen op de Keniaanse hoogvlakte (2000 m en meer). Daar is het zicht op de besneeuwde Mont Kenya nooit veraf. De Mont Kenya (5199 m) is na de Kilimanjaro de hoogste berg van Afrika. Het doet vreemd aan in Afrika ook gletsjers met blijvende sneeuw te zien. Op deze hoogvlakte regent het 2000 tot 3000 mm per jaar! Twee derde van Kenia

is nochtans *semi-arië* gebied. In de koffiegebieden nabij de hoofdstad Nairobi, Machakos en Kiumba, bedraagt de regenval 200 mm. Hier moet in het regenseizoen aan wateroogst worden gedaan.

Wat is nu zo speciaal aan Keniaanse koffie? Het is Arabica-koffie en geen Robusta. Arabica heeft een mildere smaak en is van betere kwaliteit, onder meer omdat hij meestal nog volgens de traditionele 'natte methode' wordt verwerkt. De koffie is ideaal voor een *blend* en wordt dus gemengd met goedkopere koffie van een lagere kwaliteit. De topkwaliteit is de Kenya AA Plus. Dat zijn de grootste bonen. Kenianen zouden hun koffie als *single*-koffie moeten merken en die zo op de Europese markt brengen. Maar dat laten de koffiekartels niet toe. Zij hebben Keniaanse koffie nodig om op de wereldmarkt minderwaardig product uit Vietnam en andere productiegebieden op te waarderen.

Stanley Musau Muli is *assistant general manager* van Machakos Co-operative Union Ltd. De coöperatie heeft als baseline 'Together We Stand'. Weinig origineel, maar het zegt waar het voor staat. Het is een secundaire coöperatie met 79 leden-coöperaties van koffieproducenten tot eerste verwerkers. Stanley schat hun totale aantal op 300.000. De koffieproductie in Kenia wordt voor meer dan 70% door kleinschalige koffieboeren gedekt. Zij verenigen zich om sterk te staan tegenover koffiekartels die baas zijn in de vele tussenschakels en op de veiling van Nairobi.

Grootse plannen

Machakos Co-operative Union doet een beroep op de Nederlandse ngo Agriterra voor financieel en risicomangement en de opmaak van het businessplan. De coöperatie heeft immers grootse plannen. Het wil in 5 jaar tijd helemaal overschakelen naar productie en verwerking van biologische koffie en de kartels omzeilen met een eigen handelskanaal naar Europa. Het is gewaagd! Stanley zegt over enkele troeven te beschikken zoals de nieuwe ziekteresistente cultivar Batian en BioDeposit. BioDeposit bevat sapropeel, een sediment uit Letse meren van resten oude fauna en flora, dat het bodemleven herstelt. Wij vragen prof. Geert Haesaert (UGent) of hij het magische product kent, want de koffieboeren zeggen bij een bezoek aan hun plantages dat de opbrengst per koffieboom ermee vertienvoudigt.

"Wij hebben goede ervaringen met het product. Het is een mengsel van humine en fulvoren. Zij bouwen humus op in de bodem, zorgen voor een betere opname van fosfor, verhogen de kationenuitwisselingscapaciteit (CEC) en stimuleren het wortelstelsel. Hoe lager de bodemvruchtbaarheid is, hoe beter de resultaten zijn", aldus nog Haesaert. Dat verklaart veel. Machakos Co-operative Union wil niet dat Kenia verder wegdeemstert als koffieproducent. In 1988 produceerde het nog 120.000 ton. Nu is dat amper 40.000 ton. De prijzen hebben er geen goed aan gedaan. De koffieprijzen aan de boer bedroeg enkele jaren geleden nog 100 KES/kg (1 euro), vandaag is dat amper 34 KES/kg (0,34 euro). Na de eerste verwerkingen zoals onthulzen, fermenteren, drogen en sorteren bedraagt de prijs op de veiling in Nairobi 20 USD/kg (23 euro). In de koffieketen zijn inmiddels tientallen mee-etters aangeschoven. Nu begrijpen we ook waarom elke vrachtwagen met koffie die het sorteestation verlaat door soldaten wordt bewaakt. Zo'n vrachtwagen vervoert een waarde van 3 miljoen KES. Na de onafhankelijkheid van Kenia in 1963 wedijverden Machakos en Nakura om de hoofdstad. Het is Nairobi gebleven. Nakuru ligt op de snelweg die van de havenstad Mombasa doorheen de hoofdstad Nairobi naar Oeganda en verder het Afrikaanse binnenland in voert. Veel 'snel' is er niet aan de weg. De containervrachtwagens rijden bumper aan bumper over de kapotte weg met hoge verkeersdrempels van de ene politiecontrole naar de

Bestuur en leden van Machakos Co-operative Union hebben een droom: een eigen handelskanaal van single Keniaanse biologische premiumkoffie.

© JACQUES VAN OUIRYWE

Handpluk van thee. Het gaat in principe slechts om deze 3 blaadjes. Bij meer blaadjes daalt de kwaliteit van de thee.

andere. De weegbruggen liggen in een zogenaamde *non corruption zone*, zo staat er te lezen. De weg voert langs de grote slenk. Het is een prachtig uitzicht. In Nakuru slaan we af naar Kericho. Even buiten Kericho zijn alleen nog theestruiken te zien met daarin de nieuwe arbeiderswoningen die daar door multinationals zoals Unilever zijn neergezet. Hier

hetzelfde verhaal. Kenia telt een viertal multinationals die in de productie van thee actief zijn met eigen plantages en verwerking, met name Unilever Tea Kenya, bekend van Lipton, James Finlay, Eastern Produce Kenya en Williams-Sonoma. Unilever heeft 8250 ha thee en stelt in Kericho 12.500 personen vast tewerk en 4000 seizoenarbeiders. Ongeveer 50.000 mensen wonen in de Unileverdorpen. Het bedrijf heeft Rainforest Alliance Certification en houdt zich aan allerlei codes.

Daarnaast telt het land 500.000 kleinschalige theeproducenten die hun waar meestal via kleine verwerkers en coöperaties aan de man brengen. Dat is doorgaans een man van de multinationals. De *Kenya Tea Development Agency* (KTDA) werd na de liberalisering van de landbouw ingesteld om de belangen van de kleine telers te behartigen. Maar vraag de telers niet wat deze instelling doet. Ze kijkt toe!

Het bedrijf van Carowne Chepkwony in Kapsuser, een deelgemeente van Kericho, heeft 7 acres (2,8 ha) thee en enkele koeien. Carowne heeft 2 plukkers in dienst. Er wordt met de hand geplukt. Grotere bedrijven gebruiken de schaar of de snijmachine. Deze laatste rijdt volautomatisch over de struiken. "De kwaliteit van de handpluk is beter omdat er veel

preciezer wordt gewerkt. Het is immers de bedoeling om enkel de 3 bovenste blaadjes te plukken", zegt Carowne. De thee van de kleinschalige bedrijven wordt dan ook gebruikt om bij te mengen en de kwaliteit van de massaproductie op te waarderen. Ook de prijs van thee is gezakt maar hij schommelt minder dan de prijs van de koffie. Thee wordt in tegenstelling tot koffie continu geogst. De voorbije jaren kregen de telers nog 36 KES bonus van de verwerker bovenop de basisprijs van 14 KES. Vorig jaar was dat maar 14 KES. Het verschil tussen 50 KES/kg (0,5 euro) en 28 KES/kg (0,28 euro) is groot. Men wijst hiervoor naar de wereldmarkt. Kenia verloor de jongste jaren een van zijn grootste klanten, met name Pakistan. Pakistan is een belangrijke invoerder van thee (170 miljoen ton/jaar). 85% was afkomstig uit Kenia. Sinds het vrijhandelsakkoord tussen enkele Zuid-Aziatische landen kan Pakistan zich goedkoper bevoorraden in de eigen regio. Of hoe handelsakkoorden ook handelsstromen kunnen verstoren. Op de vraag of er geen meerwaarde kan geschapen worden met biologische teelt zoals bij koffie, wordt geantwoord dat er nog geen kritische massa voorhanden is. Misschien door samenwerking? ■

BLOEMEN DE WERELD ROND

Er kan veel worden gezegd over de teelt van snijbloemen in Kenia, echter niet dat de telers niet alles onder controle zouden hebben. Als lid van de *Kenya Flower Council*, moeten ze de KFC-code of *practice* onderschrijven en naleven. Het motto luidt: 'Growing responsibly'.

Jack Kneppers (zie foto) van Maridadi Flowers (42 ha) stelt meer dan 600 personen tewerk. De oppervlakte van zijn bedrijf is een veelvoud van wat in Vlaanderen nog aan snijrozen staat. Jack en zijn broer hebben ook nog een bedrijf nabij FloraHolland in Rijnsberg (www.kneppersrozen.nl). De snijrozen gaan daar naartoe voor eindverpakking en verkoop. Waarom Kenia? Hoe dichterbij de

evenaar en hoe hoger gelegen, hoe stabiel de temperaturen zijn. Bovendien is er veel licht, voldoende neerslag (650 tot 700 mm regen) en de nabijheid van een meer. Vervolgens is er de logistiek als gevolg van de concentratie van de teelt. Met de vrachtwagen gaan de bloemen naar Nairobi en vandaar met KLM naar Amsterdam. Zal dat in de toekomst per schip gebeuren om de energievoetafdruk te verlagen?

"Voor bepaalde snijbloemen is dat mogelijk. Zij zijn dan 25 dagen onderweg. Zo'n reis kan tot 10 dagen uitlopen. Dat zijn 35 dagen. Wij stellen alleen maar vast dat de consument wil betalen voor een perfecte bloem die lang houdbaar is."

© JACQUES VAN OUIRYWE

© JACQUES VAN OUIRYWE

KLEINSCHALIGE LANDBOUW KAN INTENSIEF EN DUURZAAM ZIJN

Ook de kleinschalige boeren in het Zuiden zijn op zoek naar een duurzame intensifiëring van hun landbouw door een betere benutting van schaarse middelen. Bovendien hebben zij ook met nieuwe uitdagingen te maken zoals mycotoxines.

— Jacques Van Outryve

De vorige schoonste boerin van Vlaanderen, Cindy Declercq, bracht in november van vorig jaar een bezoek aan Olivia Mugisa in Oeganda. Zij werkte 2 dagen mee op de boerderij. Olivia, op Agriflanders uitgeroepen tot schoonste boerin van Trias, doet zoals vele boeren en boerinnen in het Zuiden aan *multicropping* (zie foto). Op hetzelfde stuk grond worden meerdere gewassen geteeld. Dat is een traditionele vorm van intensieve landbouw. Het moet hierbij om zeer praktische gewassen gaan die geschikt zijn voor lokale voeding. Neem nu maniok, ook cassave of tapioca ge-

noemd. Maniok heeft wortelknollen, verdikte ondergrondse stengels, die in tegenstelling tot aardappelen, yam (broodwortel) of zoete aardappel (bataat) geoogst kunnen worden wanneer je ze nodig hebt. Zo niet laat je ze gewoon in de grond zitten. Je hoeft niet te oogsten tegen de winter, want het wintert niet in Afrika. Met andere woorden, boeren in het Zuiden hebben met maniok een ideale voorraadkamer onder de grond.

Beperkende factoren

“Om de voedselsituatie te verbeteren kunnen de bestaande productie van de

kleinschalige landbouw uitbreiden ofwel intensifiëren. Studies hebben uitgemaakt dat er nog veel potentieel zit in de opbrengst van maïs, cassava en sojabonen in Afrika. De opbrengsten kunnen gemakkelijk verdubbelen. Vandaar ons onderzoek naar intensifiëring van deze teelten. Er zijn beperkende factoren.” Dries Roobroeck is afgestudeerd aan de faculteit Bio-ingenieurswetenschappen (Universiteit Gent) en werkt in opdracht van de Columbia Universiteit (VS) voor het *International Institute of Tropical Agriculture* (IITA, www.iita.org). Deze onderzoeksinstituten maakt deel uit van het

Consortium of Global International Agricultural Research (CGIAR, www.cgiar.org) dat het onderzoek naar voedselzekerheid en vermindering van armoede op het platteland wereldwijd coördineert. CGIAR focust zijn onderzoek uitsluitend op de kleinschalige landbouw in het Zuiden. Het onderzoek van Dries Roobroeck gaat over geïntegreerd odemvruchtbaarheidsmanagement, het beter benutten van de bodem.

Onder die beperkende factoren die vandaag spelen zijn de hoge prijzen van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen, gevolgd door de beschikbaarheid van organisch materiaal om compost te maken, de 'oude' bodems, te kleine bedrijven, uitputting van de gronden door voortdurend gebruik en de klimaatverandering. Beperkende economische factoren noemt Roobroeck de hogere arbeidskost want intensifiëring vraagt meer arbeid omdat ze meer zullen moeten wieden. Afrikaanse boeren beschikken enkel over een hak en een kapmes (machete). Andere beperkingen zijn het gebrek aan infrastructuur om meerwaarde te scheppen, een ondersteunend politiek beleid en aan landbouwkredieten en/of -verzekeringen (lees: een gebrek aan kapitaal).

De dure prijs van meststoffen is mede een gevolg van de grote transportkosten. Meststoffen moeten vanuit de haven van

.....
Wanneer het om zware investeringen gaat, zijn de Chinezen nooit veraf.
.....

Mombasa worden aangevoerd. Meststoffen die de teeltgebieden in Kenia, Oeganda of Rwanda bereikten, hebben een hele afstand afgelegd. Er zijn in Kenia fabrieken waar meststoffen worden gemengd (*blending facilities*) maar er worden geen meststoffen geproduceerd. MEA Fertilizers Kenya praat met Chinese investeerders om een ureumfabriek te bouwen. Alweer zullen het de Chinezen zijn die een helpende hand bieden. In Kenia en Ethiopië wordt weliswaar fosfaat ontgonnen. Er is dus beterschap op het komst. 'Oude' bodems betekenen sterk verweerde bodems. De ijstijden hebben nooit de

1

© JACQUES VAN OUIRVE

2

© ISABEL CORTHER

3

© JACQUES VAN OUIRVE

1 Hoe breng je wetenschappelijke bevindingen naar de praktijk? Door de aanleg van proefvelden, een 'masterfarmer' en workshops georganiseerd door de lokale landbouworganisaties. 2 Watergebruik wordt, gelet op de klimaatverandering, een grote uitdaging voor de landbouw. 3 Volgens Dries Roobroeck (IITA) moet de bodem beter worden benut.

evenaar bereikt zodat er zich nooit nieuwe sedimenten hebben afgezet. In de verweerde bodems is enkel ijzer en aluminium overgebleven, andere noodzakelijke kationen zoals calcium en magnesium zijn uitgespoeld. Vandaar ook de rode kleur van de grond. De gronden zijn bovendien zuur. Er is gevaar voor aluminiumvergiftiging en het fosfaat wordt aan het ijzer en het aluminium gebonden. Dat los je zomaar niet op. Daar is een plan voor nodig. "In tegenstelling tot wat velen beweren zijn Afrikaanse bodems dus niet vruchtbaar. Ook de humuslaag van bossen die

worden gerooid is zeer dun, vaak zelfs onbestaande. "Humus vul je hier niet aan door plantenresten op het veld te laten liggen. Die drogen uit en vangen stikstof uit de bodem. Je moet met dierlijke mest compost maken", zegt Dries. Hij pleit voor massaal gebruik van compost om het bodemleven van die oude bodems opnieuw op te krikken, aangevuld met beperkte hoeveelheden minerale meststoffen en bekalking. Maar voor kalkmeststoffen bestaan geen kwaliteitsnormen, laat staan dat ze zouden worden gecontroleerd. Dus niemand weet wat hier wordt aangeboden.

“Je kan hier ook geen 10 ton/ha compost geven zoals bij jullie. In onze veldproeven demonstreren we met 2 ton/ha. In de praktijk wordt amper 0,5 ton/ha/jaar gegeven omdat men niet over meer beschikt.”

Vulkaangronden daarentegen zijn jonge gronden die wel vruchtbaar zijn. Maar veel zijn er dat niet. Iedereen spreekt er wel over omdat op die gronden precies de grootste en beste plantages liggen. Dries Roobroek heeft het nog over nieuwe, specifieke sojavariëteiten voor de hoger gelegen gebieden en de verschil-

lende klimaatzones en de noodzaak van inoculatie van het zaaizaad met stikstof-fixerende bacteriën. Bij ons zitten die al in voldoende mate in de grond. Dat is niet het geval in Afrika. In tegenstelling tot andere vlinderbloemigen zoals rode boon heeft soja bovendien specifieke stammen van bacteriën nodig. Tot slot wijst Dries ons nog op het voordeel van *multicropping* of *intercropping*: meerdere teelten op eenzelfde perceel waarbij vlinderbloemigen zeker niet mogen ontbreken wegens hun stikstofbindend vermogen in de grond. Ook cassave neemt aan belang

toe, zeker nu de marktwaarde van dit knolgewas stijgt, gelet op de vraag naar voedingsvezels.

Mycotoxines

En dan zijn er nieuwe uitdagingen die verband houden met de klimaatverandering zoals de noodzaak om water op te vangen (*water harvesting*). Op het einde van ons gesprek stopt Dries Roobroek mij een verrassende maar alarmerende ITTA-folder in de hand over de beperking van mycotoxines in maïs en pindanoten. Mycotoxines zijn niet alleen een groot probleem voor de export van deze producten naar Europa, gelet op de zeer strenge Europese normen, maar ook een groot gevaar voor de eigen bevolking, gezien de zeer eenzijdige voeding. In Afrika wordt dagelijks gemiddeld 110 g/dag maïs gegeten tegenover 8,8 g in Europa. Maïs in Afrika is vaak zwaar besmet met mycotoxines. Het klimaat is warm en vochtig. Dat werkt schimmelvorming op het veld en bij bewaring in de hand. In Afrika is vooral *Aspergillus flavus* de boosdoener, bij ons is dat eerder fusarium. Met het product Alfasafe wil ITTA isolaten van stammen van *Aspergillus flavus* die geen toxines produceren in het veld, op het zaad en in voor-oogst op de planten verspreiden zodat die de plaats kunnen bezetten van gevaarlijke types. Gevaar voor opbrengstverliezen als gevolg van de doelbewuste infectie kunnen geminimaliseerd worden door goede droge bewaarstechnieken (goede luchtige maïskribbe).

“Het product werkt”, zegt prof. Geert Haesaert van de Universiteit Gent en mycotoxinespecialist. “Men kan op deze manier het gehalte aan schadelijke mycotoxines drastisch beperken.” Wij komen Haesaert tegen op onze vlucht naar en van Oeganda. Hij is betrokken bij onderzoek naar mycotoxines in de voeding in Noord-Oeganda. Onderzoek heeft immers uitgemaakt dat er wel eens een verband zou kunnen zijn tussen mycotoxines in de voeding en het Nodding-syndroom, een recente ziekte bij jongeren in de regio waarbij het zenuwstelsel aftakelt. De ziekte werd voor het eerst bij kindsoldaten ontdekt. Om maar te zeggen dat de landbouw in zwart Afrika ook voor nieuwe, grotere uitdagingen staat dan voedselzekerheid en export. Het gaat hier ook om specifieke problemen inzake voedselveiligheid. ■

© JACQUES VAN OOTRIVE

© JACQUES VAN OOTRIVE

© JACQUES VAN OOTRIVE

1 Bijenteelt is een meerwaarde op kleinschalige landbouwbedrijven. Het vraagt weinig investeringen. 2 Het verhaal van bijtjes en bloempjes is minder complex dan dat van het bodemmanagement maar even belangrijk. 3 Boeren en boerinnen wordt geleerd over het belang van de bestuiving om grote watermeloenen te bekomen en dus niet op alles te spuiten dat beweegt.

OP ZOEK NAAR MEERWAARDE

Overal in de wereld zijn landbouwbedrijven op zoek naar meerwaarde. Trias spoort boeren en boerinnen in het Zuiden aan om aan de hand van een stappenplan meerwaarde te creëren op hun bedrijf. Samenwerking is hierbij de boodschap.

– Jacques Van Outryve

De landbouw in Afrika is gefocust op de eigen voedselvoorziening. Het is moeilijk voor kleinschalige landbouwbedrijven om de bestaanslandbouw te overstijgen. Boeren en boerinnen hebben moeite om de stap te zetten naar de markt. Zij vrezen de eigen voedselvoorziening te zullen verwaarlozen.

Marktafzet is nochtans nodig om een inkomen te vergaren zodat de kinderen naar school kunnen gaan. Aan de school zijn heel wat kosten verbonden, denk maar aan een schooluniform. We zagen in Masindi (Oeganda) en omstreken meerdere geslaagde initiatieven van meerwaarde zoals de productie van

zaaizaden, de gezamenlijke afzet van maïs, de productie van honing, de productie van koffieplantgoed en de verwerking van organische afvalproducten. Het waren telkens initiatieven die in groep zijn genomen omdat ze alleen moeilijk te verwezenlijken zijn.

In Afrika worden bomen gekapt om houtskool te maken als energiebron in de Afrikaanse keuken of voor verwarming. Door verkoling van organische bijproducten van de boerderij, zoals maïskolven en bananenstengels, kan een vervangproduct voor houtskool gemaakt worden dat bomen ongemoeid laat. Het vervangproduct kan voor 2000 UGX/kg (0,30 euro) verkocht worden. Het brengt de boerin een aardige cent op, als is er wel wat werk mee gemoeid. De toestellen die nodig zijn voor de productie van deze houtskoolvervanger worden gemaakt en geleverd door een klein zelfstandig atelier. Trias legde contacten met het atelier via Ussia, de Oegandese koepel van kleine zelfstandige ondernemers. Zo reikt de samenwerking verder dan alleen de landbouw. ■

- 1 Maïskolven liggen klaar om vernietigd te worden. Waarom ze niet nuttig gebruiken?
- 2 Maïskolven, bladeren, bananenstengels en ander organisch afvalmateriaal wordt verkoold in een speciaal daarvoor uitgeruste brander. Het verkoelde product wordt vervolgens met water en zand vermengd en in worstjes gedraaid.
- 3 De worstjes worden in de zon gedroogd. Het eindproduct is een vervanger voor houtskool.

HEFBOOM

“Sterke ledenorganisaties zijn de beste hefboom om toegang te krijgen tot interessante afzetmarkten, kleine leningen en professionele bedrijfsbegeleiding”, zegt Trias dat familiale boeren en kleine ondernemingen in het Zuiden ondersteunt. Trias maakt gebruik van de affiniteit die zij heeft met haar 6 partnerorganisaties: Boerenbond & Landelijke Gilden, KVLV, KLJ, Unizo, Markant en Neos.

Info www.triasngo.be